

Є. М. Дядюк
аспірант Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

УДК 346.2

ДО ПИТАННЯ РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО АФІЛІЙОВАНИХ (ПОВ'ЯЗАНИХ) ОСІБ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Досліджуються проблеми правового забезпечення розкриття та опублікування суб'єктами господарювання встановлення та наявності відносин залежності та переліку афілійованих осіб як елемент правового статусу афілійованих осіб. Виявлено недоліки та пробіли в правових засобах і процедурах забезпечення публічності та надано рекомендації щодо їх усунення та виправлення.

Ключові слова: розкриття інформації, залежність, афілійовані особи.

Значна ймовірність негативних правових та фінансово-економічних наслідків виникнення відносин взаємозалежності шляхом встановлення контролю, здійснення суттєвого впливу та/або набуття спільного економічного інтересу між суб'єктами господарювання вимагає публічного розкриття таких відомостей про це — з метою ознайомлення широкого кола учасників господарських відносин (насамперед, найбільш заінтересованих осіб — учасників афілійованого підприємства, кредиторів, органів державної влади — антимонопольних, податкових тощо). У зв'язку з цим у законодавстві були запроваджені відповідні правові механізми: включення до відомостей державної реєстрації залежного (дочірнього) підприємства інформації про наявність простої чи вирішальної залежності від певного суб'єкта чи особи та обов'язкова публікація цієї інформації в органах масової інформації; періодичне розкриття інформації про склад пов'язаних осіб та випадки встановлення контролю або здійснення суттєвого впливу, операцій та їх суть між афілійованими особами тощо.

Як вказує ч. 4 ст. 126 Господарського кодексу України (далі — ГК України), про наявність простої та вирішальної залежності має бути зазначено у відомостях державної реєстрації залежного (дочірнього) підприємства та опубліковано в органах преси відповідно до ст. 58 ГК України [1].

Не дивлячись на закріплення законодавчого обов'язку щодо розкриття інформації про наявність відносин залежності, на сьогодні порядку реалізації норм ч. 4 ст. 126 ГК України — не існує [2; 3]. Отже, для цілей державного управління узагальнювати та аналізувати статистичну інформацію стосовно суб'єктів господарювання України, які знаходяться у відносинах залежності, органи державної влади на сьогоднішній момент не мають можливості.

Підтвердженням актуальності вказаної проблеми є підсумки правозастосовчої роботи органів державної влади, на які покладаються обов'язки із забезпечення публічності суб'єктів господарювання та розкриття інформації про наявність відносин залежності, які можна проілюструвати статистикою випадків порушення правил встановлення відносин залежності в табл. 1 (в тому числі і нерозкриття у встановленому порядку інформації про їх наявність). Як можна встановити, ці

випадки є досить численними та мають відповідну тенденцію до збільшення [4; 5], що дозволяє сформулювати висновок про недосконалість чинного господарського законодавства в цій сфері та зазначити його як проблему, яка потребує детального аналізу.

Таблиця 1.

Статистика порушень встановлення відносин контролю між суб'єктами господарювання

Показник	2006	2007	2008	2009	2010	I кв. 2011
Кількість припинених порушень щодо концентрації, передбачених п.п. 10–12 ст. 50 Закону України “Про захист економічної конкуренції”	34	22	49	26	72	8

Також відповідно до висновків Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України (далі — Комісії), у Комісії відсутня інформація про наявність нормативно-правового акту, яким визначається та деталізується порядок оприлюднення інформації товариством, яке придбало або іншим чином набуло двадцять або більше відсотків статутного капіталу іншого товариства [6; 7]. Таким чином, є потреба у детальному аналізі законодавчих норм, які регулюють розкриття інформації про наявність відносин залежності між суб'єктами господарювання та операції між ними, та наданні відповідних пропозиції.

Окремим аспектам питання забезпечення публічності суб'єктів господарювання та розкриття інформації про операції з афілійованими особами присвячені праці російських вчених: К. В. Городуліна, який досліджував порядок надання акціонерними товариствами інформації про афілійованих осіб, П. М. Філімошина, Д. М. Вавуліна, К. Ю. Тотьєва та С. П. Рогоцької, які опрацювали визначення, облік та розкриття інформації про афілійованих осіб акціонерного товариства за законодавством Російської Федерації. У той же час українські дослідники мало приділяють уваги означеній проблемі.

В попередніх публікаціях нами вже було досліджено безпосередньо поняття “афілійовані особи” (особи, які здійснюють контроль/вплив або перебувають під таким контролем/впливом) [8, с. 74–76], і міжнародно-правовий досвід регулювання господарських відносин за участю таких осіб [9, с. 222–224], а також започатковано розгляд вказаної проблеми.

Метою статті є здійснення: огляду норм чинного законодавства України і теоретичне обґрунтування пропозицій і змін до нього з метою вдосконалення правових процедур розкриття інформації про афілійованих осіб та операцій з ними; аналізу правозастосовчої практики органів державної влади із забезпечення публічності суб'єктів господарювання у відносинах залежності з метою встановлення актуальності та масштабів піднятої проблеми.

Як нами вже було вказано, ч. 4 ст. 126 ГК України передбачає, що про наявність простої та вирішальної залежності має бути зазначено у відомостях державної реєстрації залежного (дочірнього) підприємства та опубліковано в органах преси відповідно до ст. 58 ГК України. Відносини, які виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців, змін до статутних документів юридичних осіб, згідно із ст. 2 Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців” від 15 травня 2003 р. № 755–IV (далі — Закон про реєстрацію) [10], регулюються Конституцією України, цим Законом та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону. Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців, як передбачено

ч. 1 ст. 4 Закону про реєстрацію, — це засвідчення факту вчинення певних реєстраційних дій, передбачених цим Законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців (далі — ЄДР).

Ч. 1 ст. 22 Закону про реєстрацію визначено інформацію, яка підлягає обов'язковому опублікуванню в спеціалізованому друкованому засобі масової інформації, відповідно до ч. 3 ст. 22 цього Закону, підставою для публікації таких повідомлень є внесення відповідного запису до ЄДР. Повідомлення підлягають опублікуванню спеціально уповноваженим органом з питань державної реєстрації в спеціалізованому друкованому засобі масової інформації протягом десяти робочих днів з моменту внесення відповідного запису до ЄДР (ч. 4 ст. 22 Закону про реєстрацію).

Однак, не зважаючи на законодавчу обов'язковість зазначення у відомостях державної реєстрації про наявність простої чи вирішальної залежності та їх опублікування, на думку Держкомпідприємництва, чинним законодавством не передбачена відповідальність суб'єктів господарювання за невчинення вказаних дій, що значно знижує ефективність таких норм [2; 3].

Таким чином, зважаючи на виявлений пробіл законодавчого регулювання розкриття інформації про наявність відносин залежності між афілійованими особами, пропонується доповнити Закон України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців” наступними положеннями, які б реалізовували положення ч. 4 ст. 126 ГК України:

1) доповнити ч. 2 ст. 17 новим абзацом:

“відомості про наявність простої або вирішальної залежності, та відомості про контролюючу особу (найменування та ідентифікаційний код юридичної особи та ім'я, місце проживання, реєстраційний номер облікової картки платника податків, якщо контролюючою особою є фізична особа)”;

2) доповнити ч. 1 ст. 22 після слів “... або фізичної особи — підприємця,” словами:

“про наявність простої або вирішальної залежності та відомостей про контролюючих осіб”;

3) доповнити ч. 4 ст. 53 після слів “... завідомо неправдивих відомостей,” словами:

“або не зазначення відомостей, в тому числі і щодо наявності простої або вирішальної залежності”.

У той же час ч. 2 ст. 118 ЦК України встановлює обов'язок господарського товариства, яке придбало або іншим чином набуло двадцять або більше відсотків статутного капіталу товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю чи двадцять або більше відсотків простих акцій акціонерного товариства, оприлюднити цю інформацію в порядку, встановленому законом [11].

Відповідно до позиції Комісії, на сьогодні не розроблений нормативно-правовий акт, яким визначається та деталізується порядок реалізації положень ч. 2 ст. 118 ЦК України [6]. Також в Комісії відсутня зведена статистична інформація щодо кількості господарських товариств, які за період 2005–2011 рр. оприлюднювали інформацію про придбання пакету акцій (частки) у статутному капіталі іншого товариства.

Разом із тим, відповідно до ст. 40 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” від 23 лютого 2006 р. № 4380–IV [12] та Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, затвердженого рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 19 грудня 2006 р. № 1591 [13] (надалі — Положення про розкриття), з 1 березня 2007 року розпочала функціонування

загальнодоступна інформаційна база даних Комісії про ринок цінних паперів, доступ до якої здійснюється через веб-сайт в мережі Інтернет (www.stockmarket.gov.ua), в якій емітентами цінних паперів розкривається, зокрема, інформація про зміну власників акцій, яким належить 10 і більше відсотків голосуючих акцій.

За період з 1 березня 2007 року по 2010 рік у загальнодоступній інформаційній базі даних Комісії про ринок цінних паперів зафіксовано 9 043 випадків розкриття емітентами цінних паперів інформацій про зміну власників акцій, яким належить 10 і більше відсотків голосуючих акцій.

Також відповідно до ч. 2 ст. 40 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” інформація про власників великих пакетів (10 відсотків і більше) акцій подається Комісії особисто особою, яка веде облік права власності на акції емітента у депозитарній системі України. Відразу за п. 2 Положення про розкриття можна встановити, що його норми мають обов'язкову силу тільки для емітентів цінних паперів — відкритих та закритих акціонерних товариств, господарських товариств, які здійснюють випуск інших, ніж акції, цінних паперів. Тобто, на всіх інших господарських товариств, а також суб'єктів господарювання — неемітентів за ГК України, дане Положення не розповсюджується.

Поняття “афілійовані (пов'язані) особи” ще до недавнього часу пов'язувалося виключно з існуванням певної специфіки їх правового положення. Лише із затвердженням Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 23 “Розкриття інформації щодо пов'язаних осіб” наказом Міністерства фінансів України від 18 червня 2001 р. № 303 (далі по тексту — Положення 23), що пов'язувалося із впровадженням міжнародних принципів бухгалтерського обліку, господарюючи суб'єкти стали зобов'язані формувати та розкривати у встановленому порядку інформацію про своїх пов'язаних осіб та операції з ними [14].

Відразу зауважимо, що вказане Положення 23 використовує саме поняття “пов'язані особи”, а не “афілійовані особи”, що має своє пояснення з точки зору тісного зв'язку бухгалтерських та податкових термінів і понять.

За інформацією, яка була надана Міністерством фінансів України в листі від 18 лютого 2009 р., положення та норми Положень (стандартів) бухгалтерського обліку в частині розкриття інформації про афілійованих (пов'язаних) осіб ґрунтуються на положеннях Міжнародного стандарту 24 “Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін” (*IAS 24 Related Party Disclosures*) [15].

Відповідно до п. 2 Положення 23, його норми застосовуються юридичними особами незалежно від форми власності (крім бюджетних установ) щодо операцій пов'язаних осіб. Проте до фізичних осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, Положення не має обов'язкової сили.

Вказане Положення рекомендує підприємству, при складанні переліку своїх пов'язаних осіб, *за основу брати сутність відносин, які склалися між ними (зазвичай відносин залежності або підпорядкованості), що, з точки зору всього іншого чинного законодавства в сфері регулювання інституту афілійованих осіб, є прогресивним і слухним.* В такому випадку враховуються буквально всі випадки афілійованості (пов'язаності), зокрема і ті, які не мають документальної форми або потребують детального аналізу та вивчення з метою їх встановлення. Зокрема, як вказують дослідники, для визнання факту створення картелю як групи афілійованих осіб необов'язкова наявність публічної угоди, але має бути ознака одержання додаткового прибутку за рахунок порушення вимог щодо вільної конкуренції [16, с. 46–48; 17, с. 11–18], тобто наявність однієї з підстав афілійованості (залежності) — *спільного економічного інтересу.*

Відповідно до п.п. 1, 11 Положення 23 в бухгалтерській звітності повинна формуватись інформація про операції між пов'язаними особами та відображатись у

фінансовій звітності, тобто про будь-які операції передачі активів чи зобов'язань однією пов'язаною стороною іншим пов'язаним сторонам. Причому однією із таких сторін, за логікою Положення 23, має бути особа, яка здійснює ведення бухгалтерського обліку та підготовку звітності, тобто — юридична особа.

За наявності операцій із пов'язаними особами, у примітках до фінансової звітності наводиться така інформація:

1) характер відносин між пов'язаними сторонами. Даний пункт слід застосовувати в контексті положення про те, що підприємство, яке веде бухгалтерський облік (як контролююче, так і контрольоване) самостійно визначає характер цих відносин, враховуючи їх сутність, а не лише юридичне закріплення;

2) види та обсяг операцій (сума або частка у загальному обсязі) пов'язаних осіб. Так, однією із сфер, яка потребує розкриття, і відповідно — контролю держави, є господарська діяльність афілійованих (пов'язаних) осіб, тобто обмін активами і зобов'язаннями за справедливими, заздалегідь не обтяжливими умовами для однієї із пов'язаних осіб, зазвичай тієї, яка перебуває під контролем. Як вказують експерти, угоди між пов'язаними особами відносяться до категорії тих угод, в яких міститься конфлікт інтересів [18];

3) використані методи оцінки активів і зобов'язань в операціях пов'язаних сторін. Також незалежно від наявності операцій між пов'язаними особами, якщо одна особа здійснює контроль над іншою, або перебуває під контролем іншої пов'язаної особи, то інформація про характер відносин пов'язаних осіб все одно повинна розкриватись.

Слід також зауважити, що ні аналізоване Положення 23, ні інші нормативні акти, які регулюють розкриття інформації про відносини афілійованості, склад афілійованих осіб та операції між ними, не вирішують одну з ключових проблем інституту афілійованості — розкриття особливостей наявності *опосередкованого контролю (суттєвого впливу)* та складу осіб, що здійснюють його, і які є ключовими для розуміння першоджерел впливу/контролю над суб'єктом господарювання.

Отже, зважаючи на тенденцію посилення регулювання відносин залежності між суб'єктами господарювання, є необхідність у внесенні змін у діюче Положення 23, які б дозволили більш обґрунтовано та повніше розкривати інформацію про відносини афілійованості та операцій між афілійованими особами:

1) доповнити пп. 11.4 п. 11:

“в тому числі і списаної дебіторської заборгованості, за якою пройшов строк позовної давності”;

2) доповнити п. 11 новим підпунктом:

“11.5 умови і строки здійснення (завершення) розрахунків по операціях пов'язаних осіб”.

Інформація про пов'язаних осіб та операції між ними повинна бути відображена у примітках до фінансової звітності, але форма, порядок її надання, вимоги до змісту такої інформації не регламентовані Положенням 23.

У той же час, Мінфіном у листі від 18 лютого 2009 р. було проінформовано про те, що суб'єктами господарювання розкриття інформації щодо афілійованих осіб наводиться у Примітках до річної фінансової звітності, термін подання якої встановлено Порядком подання фінансової звітності, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2000 р. № 419 — не пізніше 20 лютого року, наступного за звітним роком [19].

Відповідно ж до ст. 11 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, фінансова звітність підприємства включає примітки до річної фінансової звітності як сукупність показників і пояснень, яка забезпечує деталізацію і обґрунтованість статей фінансової звітності, а також іншу інформацію, розкриття

якої передбачено відповідними положеннями (стандартами), які є обов'язковими для подання визначеними Законом підприємствами.

Зокрема найбільш зручною формою вважається надання такої інформації у вигляді таблиці. Систематизація надання інформації, за вибором суб'єкта господарювання, може відбуватись за однією (наприклад, всі операції із однією афілійованою особою) або кількома ознаками.

Отже, на сьогодні чинним вітчизняним законодавством *не деталізовано порядку оприлюднення інформації про встановлення або наявності відносин залежності між суб'єктами господарювання*. Продовжуючи дослідження, зауважимо, що, окрім норм ГК України, Закону про реєстрацію і Положення 23, які розповсюджуються на всіх суб'єктів господарювання, окремими актами господарського законодавства України встановлені деталізовані вимоги щодо розкриття інформації стосовно афілійованих (пов'язаних) осіб окремих груп суб'єктів господарювання, а також операцій між ними.

Зокрема за інформацією Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг (далі — Держфінпослуг), відповідно до діючого законодавства України, фінансові установи станом на 1 червня 2011 р. *не зобов'язані були надавати Держфінпослуг інформацію щодо пов'язаних осіб та реальних (кінцевих) власників істотної участі фінансових установ*, а тому Держфінпослуг, як регулятивний орган в сфері надання фінансових послуг, на сьогодні також не має статистики щодо запровадження та дотримання фінансовими установами Методичних рекомендацій щодо системи управління та розкриття інформації фінансовими установами, затверджених розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 27 грудня 2005 р. № 5207 [20] (далі — Рекомендації), які носять необов'язковий, методологічний характер в сфері корпоративного управління і розкриття інформації, а також інформації щодо реального розкриття власників істотної участі та наявності контролю або суттєвого впливу на фінансову установу [21; 22]. Враховуючи важливість нормативно-правового регулювання статусу афілійованих осіб та специфіку відносин за їх участю, Держфінпослуг було розроблено проект Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання ринків фінансових послуг”, який був прийнятий Верховною Радою України 2 червня 2011 р.

Цим Законом було внесено концептуальні зміни до Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, якими запроваджуються наступні новели:

- 1) особливості корпоративного управління у фінансових установах (ст.ст. 1 і 8);
- 2) особливості розкриття інформації фінансовими установами власників істотної участі (в тому числі осіб, які здійснюють контроль за фінансовою установою), зокрема, у формі *звіту про корпоративне управління* та при наданні інформації клієнтам (ст.ст. 12¹ і 12²);
- 3) надання додаткових повноважень Держфінпослуг щодо порядку встановлення відносин залежності (ст. ст. 9 і 28) та розкриття інформації щодо афілійованих осіб фінансової установи. Додатково вказаними змінами посилилась відповідальність за правопорушення у сфері фінансових послуг, в тому числі і за ігнорування вимог Закон щодо особливостей статусу афілійованих (пов'язаних) осіб (ст.ст. 41–34).

Можна зробити висновок, що вказаний Закон увібрав в себе ті положення Рекомендацій, які раніше були рекомендаційними, але тепер є обов'язковими для виконання.

Таким чином, оцінюючи Закон та Рекомендації з точки зору повноти охоплення питань, пов'язаних із розкриттям інформації про склад і операції із афілійованими

особами, можна зробити такі висновки:

— Закон надає перелік осіб, які беззаперечно є пов'язаними, що дозволяє встановити їх найбільш повно, а також наводить особливості операцій з ними тощо — за умови їх вчасного і повного розкриття (опублікування);

— сфера застосування цього Закону обмежується фінансовими установами, державне регулювання діяльності яких здійснює Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, тому цей Закон можуть розповсюджуватись тільки на обмежене коло суб'єктів господарювання;

— необов'язковий характер Методичних рекомендацій дозволяє не застосовувати їх, що зводить нанівець їхній методологічний характер, однак компенсується обов'язковістю норм Закону;

— є аргументованим посилення відповідальності за правопорушення, пов'язані із особливим статусом афілійованих осіб фінансових установ.

У той же час Закон України “Про акціонерні товариства” від 17 вересня 2008 р. № 514 в Розділі XI “Придбання значного та контрольного пакета акцій” встановлює наступний порядок оприлюднення відомостей про придбання *значного пакета акцій*, який, виходячи із змісту ч. 1 ст. 64 вказаного Закону, становить 10 і більше відсотків простих акцій товариства [23].

Так, особа (особи, що діють спільно), яка має намір придбати акції, з урахуванням кількості акцій, які належать їй та її афілійованим особам, становитимуть 10 і більше відсотків простих акцій товариства (далі — значний пакет акцій), зобов'язана не пізніше ніж за 30 днів до дати придбання значного пакета акцій подати товариству письмове повідомлення про свій намір та оприлюднити його. Оприлюднення повідомлення здійснюється шляхом надання його Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку, кожній біржі, на якій товариство пройшло процедуру лістингу, та опублікування в офіційному друкованому органі.

Відповідно до вимог ст. 64 Закону України “Про акціонерні товариства” станом на 27 травня 2011 р. до Комісії було надано 190 повідомлень про намір придбання значного пакета акцій товариств, з них:

- 59 від фізичних осіб-резидентів;
- 76 від юридичних осіб-резидентів;
- 55 від юридичних осіб-нерезидентів [24].

Отже, на відміну від порядку інформування придбання значного пакету акцій, що діяв, коли інформування здійснювалось вже після укладення та проведення правочину з купівлі-продажу значного пакету акцій, пропонується інформувати саме про намір, попереднє бажання придбати значний пакет акцій, що, на думку законодавця, є ефективним заходом боротьби із недружнім встановленням впливу або контролю.

Зокрема, відповідно до п. 1.4 гл. 1 розд. VI Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затв. постановою НБУ від 28 серпня 2001 р. № 368 банки мають повідомити НБУ про будь-яке надання кредиту, позики, авансу готівкою, гарантії, поручительств чи індосаменту (якщо в кожному окремому випадку вони перевищують еквівалент 30 000 євро в гривнях за курсом, встановленим НБУ) афілійованій фізичній особі (чи стороні, яка є асоційованою особою) [25].

Відповідно до Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затвердженої постановою правління НБУ від 27 грудня 2007 р. № 480, банки зобов'язані щорічно розкривати в річному звіті інформацію щодо операцій з пов'язаними особами [26].

Постановою правління Національного банку України від 19 березня 2003 р. № 124 затверджено Правила організації статистичної звітності, що подається до

Національного банку України, які визначають перелік, зразки форм статистичної звітності та порядок їх заповнення, періодичність їх складання, терміни та способи подання даних до Національного банку України для забезпечення виконання Національним банком України регулятивних та наглядових функцій відповідно до законодавства України.

Зазначеними правилами запроваджено форму № 643 “Звіт про афілійованих осіб банку”, яка була розроблена згідно з вимогами ст. ст. 2, 52, 69 Закону України “Про банки та банківську діяльність” для контролю за фінансовим станом банку.

Однак, не зважаючи на існуючі вимоги щодо детального розкриття списку афілійованих осіб банку та операцій з ними, деякі дослідники вважають, що саме неконтрольовані операції фінансових установ із афілійованими особами були однією з головних причин кризи у фінансовій сфері України [27].

Досліджуючи питання розкриття інформації про наявність відносин афілійованості (залежності), нами додатково було звернуто увагу на окрему проблему її накопичення, обробку і аналіз органами державної влади. За наведеною інформацією Державної служби статистики України (далі — Держстат), органи державної статистики України отримують від суб'єктів господарювання (респондентів) вказану вище форму 5 “Примітки до фінансової звітності”, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 29 листопада 2000 р. № 302 в порядку, встановленому постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку подання фінансової звітності” від 28 лютого 2000 р. № 419, і використовують її у статистичних цілях у відповідності до Закону України “Про державну статистику” [28; 29].

Виходячи з інформаційних потреб системи національних рахунків, а також можливості електронної обробки даних, органами державної статистики показники форми 5 узагальнюються за видами економічної діяльності та інституційними секторами економіки, які наводяться респондентами в уніфікованому систематизованому вигляді в розд. I, II, IV, V, VI, VIII, XIII.

Беручи до уваги необхідність для нашого дослідження виявлення такого явища, як розповсюдженість відносин афілійованості між суб'єктами господарювання, Держстат пропонує в якості опосередкованого індикатора використати кількість підприємств, які заповнили у формі 5 розд. IV “Фінансові інвестиції”, де відображається інформація про фінансові інвестиції, які обліковуються методом участі у статутному капіталі та інші довгострокові фінансові інвестиції, що здійснюються суб'єктом господарювання, з їх розподілом на довгострокові та поточні. Так, упродовж 2005–2007 рр. у згаданому розділі відобразило дані близько 12 тис. підприємств, або четверта частина загальної кількості підприємств, які подали до органів державної статистики примітки до фінансової звітності. У період 2008–2009 рр. кількість підприємств, які заповнили у формі 5 розд. IV “Фінансові інвестиції”, становила близько 10 тисяч (або третина від загальної кількості суб'єктів, які подали до органів державної статистики примітки до річної фінансової звітності [28; 29].

В той же час можна зробити висновок про недосконалість обліку і обробки інформації про наявність та діяльність афілійованих осіб суб'єктів господарювання осіб та контролю за її розкриттям, оскільки *інформація щодо пов'язаних сторін*, вказана у Положенні 23 бухгалтерського обліку для розкриття у примітках до фінансової звітності, *не передбачена для відображення у типовому форматі й може наводитись у довільній формі, і відповідно, не пристосована для обробки програмними засобами, а крім того, не є предметом державних статистичних спостережень.*

В зв'язку з цим доцільно запропонувати внести зміни до таких підзаконних нормативних актів:

1) до Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затвердженої постановою правління НБУ від 27 грудня 2007 р. № 480:

а) до Примітки 42 “Операції з пов’язаними особами” Додатку 14 “Примітки до фінансової звітності” після таблиці 42.4 доповнити новий абзац:

“Банк розкриває своїх пов’язаних осіб та характер відносин між ними у схематичному вигляді — із відтворенням системи відносин (зв’язків) між ними за допомогою стрілок (векторів)”;

2) доповнити пункт 11 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 23 “Розкриття інформації щодо пов’язаних осіб”, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 18 червня № 303 новим підпунктом 11.5:

“11.5. Інформації про пов’язаних (афілійованих) осіб та характер відносин (зв’язків) між ними наводиться підприємством у графічному вигляді із застосуванням системи стрілок (векторів) як позначення зв’язків між пов’язаними (афілійованими) особами”;

3) пункт 4 наказу Міністерства фінансів України “Про Примітки до річної фінансової звітності” від 29 листопада 2000 р. № 302 доповнити новим абзацом:

“Розкриття інформації про пов’язаних (афілійованих) осіб підприємства та характер відносин (зв’язків) між ними (прямої та опосередкованої залежності) розкриваються підприємством у графічному вигляді із застосуванням системи стрілок (векторів) як позначення зв’язків між пов’язаними (афілійованими) особами”.

Отже, як свідчить проведений аналіз, чинне господарське законодавство України по-різному підходить як до обов’язковості розкриття інформації про наявність відносин афілійованості, так і про обсяг інформації, яка повинна розкриватись.

Таким чином, із проведеного аналізу чинного господарського законодавства та відповідної правозастосовної практики органів державної влади, можна зробити такі висновки:

— чинне законодавство в сфері розкриття інформації про афілійованих осіб та операцій з ними можна умовно поділити на такі групи норм, які регулюють:

1) порядок встановлення відносин залежності та розкриття інформації про це всіма суб’єктами господарювання;

2) особливий, відмінний від загального, порядок розкриття певними суб’єктами господарювання інформації про відносини залежності;

3) звітність щодо наявності вже встановлених відносин залежності та переліку афілійованих осіб;

— для забезпечення публічності інформації про наявність відносин залежності між суб’єктами господарювання в світлі вимог ч. 4 ст. 126 ГК України, необхідно внести зміни до ст. ст. 17, 22 Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб—підприємців” в частині забезпечення обов’язковості зазначення у відомостях державної реєстрації про наявність простої чи вирішальної залежності та необхідності їх опублікування, а також запровадження відповідальності за незазначення вказаних відомостей шляхом внесення доповнень в ст. 53 вказаного Закону;

— сьогодні відсутній механізм реалізації положення ч. 2 ст. 118 ЦК України щодо обов’язку господарського товариства, яке придбало або іншим чином набуло двадцять або більше відсотків статутного капіталу товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю чи двадцять або більше відсотків простих акцій акціонерного товариства, оприлюднити цю інформацію в порядку, встановленому законом;

— чинне господарське законодавство України по-різному підходить як до обов'язковості розкриття інформації про наявність відносин афілійованості, так і про обсяг інформації, яка повинна розкриватись, тому є необхідність розробки підзаконних нормативно-правових актів, які б конкретизували порядок, строки та умови розкриття інформації про придбання або про намір придбати господарським товариством пакету акцій (частки) у статутному капіталі іншого господарського товариства або встановлення над ним контролю;

— ні аналізоване Положення 23, ні інші нормативні акти, які регулюють розкриття інформації про відносини афілійованості, склад афілійованих осіб та операції між ними, не вирішують одну з ключових проблем інституту афілійованості — розкриття особливостей наявності опосередкованого контролю (суттєвого впливу) та складу осіб, що здійснюють його, і які є ключовими для розуміння першоджерел підстав контролю над суб'єктом господарювання;

— у процесі аналізу було виявлено недосконалість обліку та контролю за розкриттям інформації суб'єктами господарювання про наявність та діяльність їх пов'язаних осіб, оскільки інформація щодо пов'язаних сторін, вказана у Положенні 23 бухгалтерського обліку для розкриття у примітках до фінансової звітності, не передбачена для відображення у типовому форматі й може наводитись у довільній формі, і відповідно, не пристосована для обробки програмними засобами, а крім того, не є предметом державних статистичних спостережень. В зв'язку з цим доцільним буде запропонувати внести такі зміни до чинного законодавства — встановити розкриття суб'єктом господарювання кола афілійованих (пов'язаних) осіб та характер відносин між ними у схематичному вигляді, із відтворенням системи відносин (зв'язків) між ними за допомогою стрілок (векторів);

— органами державної влади, не зважаючи на визнання важливості проблеми особливого статусу афілійованих осіб та необхідності специфічного державного регулювання цього інституту, не проводиться постійна й системна робота із дослідження, аналізу перехресного володіння господарськими товариствами пакетами акцій (частками) статутних фондів, за галузями економіки (сферами господарювання тощо), що може призводити до монополізації певних сфер господарювання (а у деяких сферах — вже призвела);

— є потреба у внесенні змін у діюче Положення 23, які б дозволили більш обґрунтовано та повно розкривати інформацію про відносини афілійованості та операції з афілійованими особами.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Текст] // ВВР. — 2003. — № 18. — Ст. 144.
2. Лист Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва до Є. М. Дядюка від 20.03.2009 р. за вих. № 2932 [Текст] // Особистий архів автора.
3. Лист Урядового уповноваженого з питань дерегуляції господарської діяльності від 31.05.2011 р. до Є. М. Дядюка за вих. № 1-0.134/93-11 [Текст] // Особистий архів автора.
4. Лист Антимонопольного комітету України від 03.04.2009 р. до Є. М. Дядюка за № 22-08.1/10-2867 [Текст] // Особистий архів автора.
5. Лист Антимонопольного комітету України від 02.06.2011 р. за № 22-09/01-5175 [Текст] // Особистий архів автора.
6. Лист Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України від 12.03.2009 р. до Є. М. Дядюка за вих. № 10/01/3717 [Текст] // Особистий архів автора.
7. Лист Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України від 02.06.2011 р. за вих. № 22/01/9993 [Текст] // Особистий архів автора.
8. Дядюк, Є. М. Правове регулювання відносин залежності між афілійованими (пов'язаними) особами в законодавстві України [Текст] / Є. М. Дядюк // Актуальні

- проблеми юридичної науки : збірник тез Міжнародної наукової конференції “Шості осінні юридичні читання” (м. Хмельницький, 26–27 жовтня 2007 року) : [у 3-х част.]. — Хмельницький : Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2007. — Частина друга : Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний процес. Трудове право. Право соціального забезпечення. — С. 74–76.
9. Дядюк, Є. М. Міжнародно-правовий досвід історичного розвитку категорії “афілійовані (пов’язані) особи” [Текст] / Є. М. Дядюк // Дні науки : зб. тез доповідей : [в 3 т.] / Гуманітарний університет “ЗІДМУ”, 11–12 жовтня 2007; ред. кол. В. М. Огаренко та ін. — Запоріжжя : ГУ “ЗІДМУ”, 2007. — Т. 2. — С. 222–224.
 10. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV [Текст] // ВВР. — 2003. — № 31. — Ст. 263.
 11. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Текст] // ВВР. — 2003. — № 40. — Ст. 356.
 12. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV [Текст] // ВВР. — 2006. — № 31. — Ст. 268.
 13. Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів : рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 19.12.2006 р. № 1591 [Текст] // ОВУ. — 2007. — № 9. — С. 33.
 14. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 23 “Розкриття інформації щодо пов’язаних сторін” : наказ Міністерства фінансів України від 18.06.2001 р. № 303 [Текст] // ОВУ. — 2001. — № 26. — Ст. 1192.
 15. Лист Міністерства фінансів України від 18.02.2009 р. за вих. № 31–34000–2–6/987 [Текст] // Особистий архів автора.
 16. Скубенко, В. П. О создании межотраслевых региональных комплексов [Текст] / В. П. Скубенко // Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. “Регіоналізація економіки і здійснення адміністративної реформи в Україні”. — Дніпродзержинськ : Дніпродзержинський державний технічний університет; виконавчий комітет Дніпродзержинської міської ради; ІЕП НАН України; Інститут трансформації суспільства, 2000. — С. 46–48.
 17. Шевчук, В. Финансово-промышленные группы в Украине: дополнительный шанс или препятствие на пути реформ? [Текст] / В. Шевчук // Економіка України. — 1997 — № 1. — С. 11–18.
 18. Матеріали круглого стола России по вопросам корпоративного управления (консультативная встреча рабочей группы) “Эффективные варианты политики, направленные на решение проблем сделок с аффилированными лицами и раскрытие информации о собственниках–бенефициарах” [Электронный ресурс] Organisation for Economic Co-operation and Development. — Режим доступа : <http://www.oecd.org/dataoecd/43/34/34946977.pdf>.
 19. Порядок подання фінансової звітності : постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2000 р. № 419 [Текст] // ОВУ. — 2000. — № 9. — Ст. 344.
 20. Методичні рекомендації щодо системи управління та розкриття інформації фінансовими установами : розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 27.12.2005 р. № 5207 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
 21. Лист Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 18.03.2009 р. до Є. М. Дядюка за вих. № 312/07–3 [Текст] // Особистий архів автора.
 22. Лист Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 02.06.2011 р. за вих. №1017/39–3 [Текст] // Особистий архів автора.
 23. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 р. № 514 [Текст] // ВВР. — 2008. — №№ 50–51. — Ст. 384.
 24. Лист Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України від 02.06.2011 р. до Є. М. Дядюка за вих. № 22/01/9993 [Текст] // Особистий архів автора.
 25. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні : затв. постановою Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368 [Текст] // ОВУ. — 2001. — № 40. — Ст. 1813.
 26. Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України : постанова правління Національного банку України від 27.12.2007 р. № 480 [Текст] // ОВУ. — 2008. — № 5. — Ст. 125.

27. Прозорість банків: чи будуть розкриті реальні власники кредитно-фінансових установ? Інформаційно-аналітична записка: [Електронний ресурс] Дзеркало тижня. Україна. — Режим доступу : http://dt.ua/projects/banks_efficiency/events/prozrachnostbankov/articles/84340.
28. Лист Державного комітету статистики України від 23.03.2009 р. до Є. М. Дядюка за вих. № 04/4-3/131 [Текст] // Особистий архів автора.
29. Лист Державного комітету статистики України від 03.06.2011 р. за вих. № 04/4-12/302 [Текст] // Особистий архів автора.

Надійшла до редакції 29.07.2011

Дядюк Е. Н. К вопросу раскрытия информации об аффилированных (связанных) лицах субъекта хозяйствования

Исследуются проблемы правового обеспечения раскрытия и опубликования субъектами хозяйствования установления и наличия отношений зависимости и перечня аффилированных лиц как элемент правового статуса аффилированных лиц. Выявлены недостатки и пробелы в правовых средствах и процедурах обеспечения публичности и предоставлены рекомендации по их исключению и исправлению.

Ключевые слова: раскрытие информации, зависимость, аффилированные лица.

Diadiuk, Ye. M. To the Question of Disclosure of Information on Affiliated (Related) Persons of Business Entity

The article deals with problems of legal groundwork for disclosure and publication of entities to establish the presence and relationship of dependency relations and a list of affiliates as part of the legal status of affiliates. Identified weaknesses and gaps in legal remedies and procedures to ensure publicity and provided recommendations for their elimination and correction.

Key words: public disclosures, dependence, affiliates.

